

AGNIESZKA MATUSIAK
Uniwersytet Wrocławski

Posttotalitarny syndrom pokoleniowy w literaturach słowiańskich Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej w dobie transformacji ustrojowej w świetle studiów postkolonialnych. Zarys problemu*

Abstract

The Post-totalitarian Generation Syndrome in the Slavic Literatures of Central, Eastern and South-Eastern Europe in the Political Transformation Period in the Context of Postcolonial Studies. An Outline of the Research Problem

The presented article is devoted to the generational breakthrough and its role and importance in the transformation processes of re-evaluation of the colonial and totalitarian past in the Slavic literatures of the former Eastern Bloc. The author is convinced that thanks to this research attitude scholars will be able to build a new concept of the history of literature based on such determinants as: cultural memory, post-totalitarian consciousness, subcultural identity and corporeality.

Keywords: generation gap, cultural memory, postcolonial studies, post-totalitarian identity, post-communist trauma.

Dziś wyraźnie już widać, że społeczeństwo posttotalitarne i jego kultura stanowią szczególnie fenomen społeczno-kulturowy z własnymi charakterystycznymi oznakami, które określają jego tranzycyjny charakter. Zerwaniu ze starymi wartościami i wypracowaniu nowych sposobów samoidentyfikacji w dobie post-totalitarnej towarzyszą złożone mechanizmy aktualizacji pamięci i zapominania, którym właściwe są także resentyment i nostalgia za przeszłością.

Ważkim czynnikiem kulturowym w owych transformacyjnych procesach jest przełom pokoleniowy¹ oraz towarzyszące mu przewartościowanie totalitarnej i kolonialnej przeszłości. Jak dowodzą badania socjologiczne, problem „rodzi-

---

* Prezentowany tekst powstał w ramach projektu badawczego NPRH Nr 12H 12 0046 81, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP.

¹ Zob. W. Wrzesień, *Europejscy poszukiwacze. Impresje na temat współczesnego pokolenia polskiej młodzieży*, Warszawa 2009.

ców i dzieci” zawsze aktualizuje się w okresach przejściowych, gdy dochodzi do krachu ideologii, co w konsekwencji prowadzi do kryzysu znajomych i przyswojonych, tradycyjnych form życia, psychologicznej niestabilności i wyłonienia się nowych subkulturowych tożsamości. Doświadczenie totalitaryzmu, jak zauważyła Hannah Arendt, staje się natomiast jeszcze bardziej bolesnym problemem, kiedy sam totalitaryzm jako taki znika. Wiąże się to z faktem niszczenia przez totalitaryzm intymnego świata indywiduum, osobistego życia jednostki, czyniąc ją emocjonalnie niestabilną oraz utrudniając też komunikację między przeszłością i teraźniejszością, a więc i relacje międzypokoleniowe „rodziców” i dzieci”. Identycznie oddziałuje na jednostkę (społeczeństwo) kolonializm, którego skutki odczuwalne są i w następnych pokoleniach, prowadząc, co prawda, do przewartościowania doświadczenia rodziców, ale też uniemożliwiając skuteczną adaptację dzieci do nowych realiów. Zdaniem Karla Mannheima, sceptyczne, analityczne i destrukcyjne myślenie daje się zaobserwować właśnie w pierwszej kolejności wśród przedstawicieli pokolenia, które doświadczyło radykalnych zmian w sferze władzy². Niektórzy badacze mówią tu nawet o „pokoleniowym rasizmie” bądź „pokoleniowym szowinizmie”, który skutkuje zerwaniem z pokoleniem rodziców³.

Warto pamiętać, iż idea pokolenia od dawna uważana jest za ważką kategorię kulturową, bowiem jako konstrukt społeczno-kulturowy stanowi swoisty katalizator procesów społecznych, politycznych i kulturowych⁴. Uwzględnienie w tym aspekcie perspektywy postkolonialnej rzuca nowe światło na analizę świadomości pokoleniowej, akcentując w niej rolę pokolenia w procesach społecznej, kulturowej, narodowej i genderowej identyfikacji. O nasileniu się świadomości pokoleniowej na początku XXI wieku świadczą wydania pokoleniowych antologii, niebывały sukces literatury młodzieżowej czy też pojawienie się projektów tego typu, co na przykład Odnoklasniki⁵ czy Nasza Klasa. Okazuje się, że tema-

² K. Mannheim, *Problem pokoleń*, przeł. A. Mizińska-Kleczkowska, „Colloquia Communia” 1992/1993, № 1/12, s. 136–169.

³ Por. B. Gołębiowski, *Dialog pokoleń. Studia nad socjologicznymi i kulturowymi zagadnieniami dialogu i następstwa pokoleń w Polsce XX wieku*, Warszawa 1980; A. Kamińska, *Kategoria pokolenia w badaniach nad społeczeństwem i kulturą – przegląd problematyki*, „Kultura i Historia” 2007, nr 11, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/113> [data dostępu: 10.05.2014]; E. Karmolińska-Jagodzik, *Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic pokoleniowych*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 21, s. 196–197.

⁴ Zob. M. Mead, *Kultura i tożsamość: studium dystansu międzypokoleniowego*, przeł. J. Hołówna, wstęp W. Adamski, Warszawa 1978; J. Garewicz, *Pokolenie jako kategoria socjofilozoficzna*, [w:] *Na krawędzi epoki. Rozwój duchowy a działanie człowieka*, red. J. Rudniański, K. Murawski, Warszawa 1985, s. 75–87.

⁵ Odnoklassniki.ru (ros. *Одноклассники.ru*) – rosyjski portal społecznościowy, początkowo zorientowany na poszukiwanie dawnych znajomych ze szkoły. Z czasem przekształcił się w wiodący portal społecznościowy w Rosji i państwach rosyjskojęzycznych. Uchodzi za rosyjski odpowiednik Naszej Klasy. Został stworzony przez Alberta Popkova w marcu 2006. Administratorzy strony utrzymują, że portal posiada ponad 30 mln zarejestrowanych użytkowników. Według Alexa Internet Odnoklassniki.ru były w październiku 2009 roku piątą stroną pod względem oglądalności w Rosji i 95. na świecie. Były też w tym czasie najpopularniejszą stroną w Gruzji. Strona została dwukrotnie uhonorowana najwyższą rosyjską nagrodą branży internetowej – Nagrodą Runet – w roku 2006 i 2007.

tyka i poetyka kultury posttotalitarnej w dużej mierze konstruuje się na formach świadomości pokoleniowej. Badania tego typu otwierają więc nowe możliwości, nowe perspektywy badawcze dla slawistycznych studiów historycznoliterackich z myślą o zbudowaniu nowej koncepcji historii literatury, opartej na ujęciu pokoleniowym, u podłoża której leży aspekt pamięci kulturowej, postraumatyczna świadomość, subkulturowa tożsamość oraz cielesność.

W świetle tak wyabstrahowanego horyzontu badawczego główna hipoteza postulowanych przeze mnie badań zakłada, iż temat przełomu pokoleniowego jest jednym z centralnych tematów słowiańskich literatur posttotalitarnych. Rzecz dotyczy przede wszystkim wzmocnienia tożsamości subkulturowej w granicach grup, swoistego autyzmu i braku zaufania do pokolenia rodziców, jak też wyłonienia się nowego antybohatera, przeciwstawiającego się i społeczeństwu obecnemu, i poprzedniemu pokoleniu bohemy lat 90. XX wieku. W taki oto sposób oprócz kodu geokulturowego we współczesnych literaturach Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej Słowiańszczyzny daje się zaobserwować pokoleniową dyspersję, co dowodzi tym samym zmiany pól kulturowych i pojawienia się nowych „czynn timeraktywności” (Pierre Bourdieu), właśnie natury generacyjnej.

Sądzę, iż dzięki takiemu ujęciu badawczemu za pośrednictwem analizy przełomu pokoleniowego w literaturach słowiańskich Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej będzie można prześledzić oraz zrozumieć charakter i mechanizmy zmian posttotalitarnych paradygmatów kulturowych, jednocześnie dając możliwość opracowania nowoczesnego metodologicznego podejścia, współgrającego z aktualnym rozwojem myśli humanistycznej. Szczególnie zaś idzie tu o efektywne i produktywne inkorporowanie do współczesnego literaturoznawstwa slawistycznego badań analizy postkolonialnej, albowiem zarówno w Polsce, jak i w pozostałych słowiańskich państwach posocjalistycznych zastosowanie krytyki postkolonialnej do dziś nie poskutkowało oczekiwanymi rezultatami.

* * *

Studia postkolonialne, które proponuję rozpatrywać w horyzoncie posttotalitarnego doświadczenia kulturowego, na Zachodzie zaistniały w latach 60. XX wieku i od tamtego czasu przeżyły już kilka etapów swego rozwoju. Dziś nie są postrzegane jako zamknięty system, lecz jako siatka różnorodnych idei, które traktuje się w charakterze alternatywnych możliwości odczytania modernizmu i postmodernizmu. Obecnie głównymi kierunkami, w których podążają badania postkolonialne, jest śledzenie strategii i ideologii antyimperialnych, zjawisk i procesów związanych z globalizacją i glocalizacją, jak też analiza różnego rodzaju form podporządkowania (narodowego, rasowego, genderowego, klasowego).

Począwszy od fundamentalnej dla studiów postkolonialnych pracy Edwarda Saïda *Orientalizm* (1978), w której została poruszona kwestia, jak zachodni dyskurs naukowy przeistoczył się w instytucję imperialną (kolonizującą), podstawowym przedmiotem badań owych studiów zostały uczynione wzajemne relacje krajów i społeczeństw europejskich, kolonizowanych w dobie modernizmu

(moderny). Z czasem zakres owych studiów ulega poszerzeniu. Przy czym ma miejsce swoista korekta samego przedmiotu badań: z jednej strony do analizy niegdysiejszych kolonizowanych narodów Trzeciego Świata dołącza problematyka związana z życiem białych przesiedleńców-kolonizatorów; z drugiej zaś strony, studia postkolonialne ulegają wzbogaceniu i pogłębieniu przez optykę genderową, nowy historyzm, dekonstruktywizm. Ogólnie obiektem studiów postkolonialnych staje się pojęcie postkolonialnej modalności, oznaczającej „specyficzną dyskursywną formę oporu kolonialnej władzy”.

Nowy etap w rozwoju studiów postkolonialnych obserwuje się w latach 90. XX wieku, co wynika z włączenia w zakres ich oddziaływania problematyki dotyczącej krajów tak zwanego Drugiego Świata, a zwłaszcza postsocjalistycznych krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Wynikało to z faktu uświadomienia sobie, iż były blok radziecki strukturalnie był systemem, w którym funkcjonowały mechanizmy kolonizacji, zniewolenia i dominacji. A zatem doświadczenie totalitarnej kolonizacji XX wieku znakomicie nadaje się do zastosowania postkolonialnej metodologii, umożliwiającej zdemaskowanie ukrytych, jak też i jawnych mechanizmów kolonialnego i neokolonialnego zniewolenia. Stąd też studia postkolonialne i wypracowane w ramach tej metodologii sposoby alternatywnego myślenia i czytania różnych form i strategii władzy wydają się szczególnie aktualne dla analizy środkowej, wschodniej i południowo-wschodniej europejskiej świadomości posttotalitarnej. Słuszność tej optyki potwierdzają rozproszone badania cząstkowe naukowców z różnych slawistycznych środowisk akademickich (na przykład z Centrum Badań Dyskursów Postzależnościowych, między innymi Ryszard Nycz, Ewa Kraskowska, Aleksander Fiut, Dariusz Kołodziejczyk, a także Ewa Domańska, komparatyści Bogusław Bakula, ponadto Tibor Žilka, Kristyna Kardyni-Pelikánová, badacze związani z „Tekstami Drugimi”, m.in. German Ritz, Włodzimierz Bolecki, Dariusz Skórczewski, spośród ukrainistów Marko Pawłyszyn, Georg G. Grabowicz, Myroslav Shkandrij, Vitaly Chernetsky, Tamara Hundorowa, Oksana Zabuzko, Wira Ahejewa, serbiści i kroatyści Andrea Zlatar, Jagna Pogačnik, Ała Tatarenko, Barbara Czapik-Lityńska, Magdalena Koch, Magdalena Dyras; zaś na gruncie rusycystycznym badacze skupieni wokół czasopisma „Новое литературное обозрение”, między innymi Alexander Etkind, Milan Lipowieckij, Siergiej Timofiejew, Ju. B. Orlickij, Maria Litowska, Ewa Thompson).

W świetle powyższych faktów intencją proponowanego podejścia badawczego jest zatem, po pierwsze, rozpropagowanie krytyki postkolonialnej w płaszczyźnie tematyki i problematyki posttotalitarnej, po drugie, wprowadzenie kategorii przełomu pokoleniowego jako jednego z głównych wyznaczników sytuacji posttotalitarnej i postkolonialnej, i po trzecie, wprowadzenie krytyki posttotalitarnej i postkolonialnej w sferę aktywnej współpracy akademickiej literaturoznawców slawistów z krajów Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Warto również zaakcentować fakt, iż nadrzędnym założeniem prezentowanej optyki badawczej jest także spopularyzowanie slawistycznego naukowego dyskursu postkolonialnego w zachodnich środowiskach badawczych i zwrócenie uwagi tychże środowisk na odmienną specyfikę analizy postkolonialnej w „krajach dru-

gich”, co wielokrotnie postulowała w swych wypowiedziach Gayatri Chakravorty Spivak⁶.

Także David Chioni Moore, nieco wcześniej, bo jeszcze w 2001 roku, w swym głośnym eseju *Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet? Notes Toward a Global Postcolonial Critique* ubolewał nad dotkliwym brakiem dialogu pomiędzy krytyką postkolonialną a studiami dotyczącymi obszaru Europy Środkowo-Wschodniej⁷. Podobnie, choć nieco później, bo w 2006 roku, polski badacz, Dariusz Skórczewski, nawiązując do myśli postkolonialnej Ewy Thompson, potwierdzał niezmiennie trwający taki stan rzeczy, którego przyczyn upatrywał w archaicznej strukturze studiów slawistycznych na Zachodzie, jakie wciąż marginalizowały znaczenie „mniejszych” literatur postsocjalistycznego obszaru kosztem „wielkiej” literatury rosyjskiej⁸. Było to potwierdzenie poglądu Bogusława Bakuły, który w tym samym roku słusznie odnotował, iż badania postkolonialne nie mają jeszcze ustalonej tradycji w Europie Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej, lecz problem, jego zdaniem, nie leżał w słabości naukowej tegoż obszaru, ale w słabości mentalnej, uwięzionej w potrzasku konieczności służenia odbudowie nadszarpniętego kolonializmem narodowego dyskursu historycznego⁹, czy też, jak pisała Ella Shohat, owej „esencji” narodowej, stanowiącej podstawę kulturowej tożsamości oporu danego narodu¹⁰. Należy też dodać, iż Bogusław Bakuła, jak również wspomniany Dariusz Skórczewski, a także Aleksander Fiut oraz Hanna Gosk są jednymi z nielicznych polonistów, którzy nieustrudzenie promują dyskurs postkolonialny w polskim literaturoznawstwie nie tylko z myślą, by ukazać kondycję kultury polskiej jako tej, która doznała kolonizacji, ale także z perspektywy jej udziału jako kolonizatora (co zwłaszcza bardzo dobrze widać na przykładzie polskiego dyskursu kresoznawczego)¹¹. Aktualność badań w obszarze badawczym, o którym piszę, potwierdzają również nie tak dawne konstatacje Maxima Waldsteina z Helsinek, który w 2010 roku w swym wykładzie *Постколониальные исследования и „новый эссенциализм”*

⁶ Zob. Y. Hairong, *Positions without Identity: An Interview with Gayatri Chakravorty Spivak*, „Positions” 2007, t. 15, nr 2, s. 429–448.

⁷ Zob. D.Ch. Moore, *Is the Post in Postcolonial the Post in Post-Soviet? Notes Toward a Global Postcolonial Critique*. <http://monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/p/postcolonial-post-soviet/is-the-post-in-postcolonial-the-post-in-post-soviet-toward-a-global-postcolonial-critique-david-chioni-moore.html> [data dostępu: 10.10.2013].

⁸ Zob. D. Skórczewski, *Postkolonialna Polska – projekt (nie) możliwy*, „Teksty Drugie” 2006, nr 1–2, s. 100–112, a także: idem, *Facing Eurocentrism, Decolonisation and Postmodernism: Some Problems of Postcolonial Theory and Its Polish Prospects*, „Teksty Drugie” 2008, nr 1–2, s. 33–55.

⁹ B. Bakuła, *Kolonialne i postkolonialne aspekty polskiego dyskursu kresoznawczego (zarys problematyki)*, „Teksty Drugie” 2006, nr 6, s. 11–33.

¹⁰ Zob. E. Shohat *Notes on the “Post-Colonial”*, “Social Text” 1992, nr 31–32.

¹¹ Por. D. Skórczewski, *Melancholia dyskursu kresoznawczego*, „Porównania” 2012, t. 11, s. 125–138; idem, *Paraliż tożsamości, czyli dyskurs kresoznawczy w potrzasku postkolonialnej melancholii*, [w:] *Polska wschodnia i orientalizm*, red. T. Zarycki, Warszawa 2013, s. 171–185; A. Fiut, *Polonizacja? Kolonizacja?*, „Teksty Drugie” 2003, nr 6, s. 150–156; H. Gosk, *Opowieść „skolonizowanego / kolonizatora”*. *W kręgu studiów postzależnościowych nad literaturą polską XX i XXI wieku*, Kraków 2010. Zob. też: G. Ritz, *Kresy polskie w perspektywie postkolonialnej*, [w:] *Pominięcia i przemilczenia w narracjach XX wieku*, red. H. Gosk, B. Karwowska, Warszawa 2008, s. 115–133.

в России и Восточной Европе, wygłoszonym w ramach międzynarodowej konferencji „Wewnętrzna Kolonizacja Rosji”, zorganizowanej w Passau w dniach 22–26 marca 2010 roku, dobitnie wykazał niezadowalający stan dyskursu naukowego w danym aspekcie, zarówno ze strony zachodnich, jak i rodzimych badaczy. Ów deficyt badawczy jest tu niezwykle dotkliwie nieobecny zwłaszcza na gruncie kulturoznawczym i literaturoznawczym, albowiem w naukach społecznych (politologii czy też historii) badania z owego zakresu są już znacznie bardziej zaawansowane¹².

Przyglądając się dziś studiom postkolonialnym w Polsce i sąsiednich posttotalitarnych krajach słowiańskich, można jednak dostrzec wyraźne dysproporcje – to zdecydowany krok w rozwoju tego obszaru badawczego w literaturoznawstwie polskim¹³, nieco mniejszy w rosyjskim¹⁴ oraz zastój w literaturoznawstwie ukraińskim¹⁵ czy krajów byłej Jugosławii (choć w przypadku postkolonialnego

¹² Bogatą bibliografię przedmiotową w tym aspekcie podałam w swym tekście pt. *Postkomunistyczna trauma społeczno-kulturowa w krajach Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej po 1989 roku*, „Miscellanea Posttotalitana Wratislaviensia” 2013, nr 1, s. 9–26.

¹³ W tym zakresie ważną rolę odgrywają wspomniane już Centrum Dyskursów Postzależnościowych i regularnie wydawane przez nie publikacje. Zob. *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością. Polski dyskurs postzależnościowy: konteksty i perspektywy badawcze*, T. 1, red. R. Nycz, Kraków 2012; *Narracje migracyjne w literaturze polskiej XX i XXI wieku*, T. 2, red. H. Gosk, Kraków 2012; *(P)o zaborach, (p)o wojnie, (p)o PRL. Polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś*, T. 3, red. H. Gosk, E. Kraskowska, Kraków 2013; *Historie, społeczeństwa, przestrzenie dialogu. Studia postzależnościowe w perspektywie porównawczej*, T. 4, red. H. Gosk, D. Kołodziejczyk, Kraków 2014. Niemalże zasługi dla rozwoju studiów postkolonialnych w polskim dyskursie humanistycznym posiada także komparatystyczne środowisko naukowe, skupione wokół poznańskiego czasopisma „Porównania”, redagowanego przez Bogusława Bakulę. Zob. na przykład następujące tomy: *Powrót przestrzeni. Środkoeuropejska geopoetyka i nostalgia*, cz. 1 – nr 11/2012 oraz cz. 2 – nr 12/2013; *Kultura sytuacji postkolonialnej*, cz. 1 – nr 13/2013 oraz cz. 2 – nr 14/2014. Bibliografię polskiej myśli postkolonialnej, sporządzoną przez Ewę Domańską, można też odnaleźć w książce L. Gandhi, *Teoria postkolonialna: wprowadzenie krytyczne*, tłum. J. Serwański, posł. E. Domańska, Poznań 2008, s. 179–187. Zob. również: B. Bakula, *Studia postkolonialne w Europie Środkowej oraz Wschodniej 1989–2009. Kwerenda wybranych problemów w ramach projektu badawczego*, [w:] *Kultura po przejściach, osoby z przeszłością*, op. cit., s. 137–165; L. Koczanowicz, *My skolonizowani? Wschodnioeuropejskie doświadczenie i teoria postkolonialna*, „Nowa Krytyka” 2011, nr 26/27; D. Kołodziejczyk, *Gdzie jest miejsce dla Europy Środkowej i Wschodniej w przestrzeni postkolonialnej? Możliwe trajektorie podróży*, „Porównania” 2013, nr 13, s. 9–28. Swoistym podsumowaniem stanu studiów postkolonialnych w literaturach Europy Środkowej jest specjalne anglojęzyczne wydanie „Tekstów Drugich” z 2014 roku pt. *Postcolonial or Postdependence Studies?*

¹⁴ Por. np. M. Tlostanova, W. Mignolo, *Global Coloniality and the Decolonial Option*, „Kult” 2009, Fall, no 6, http://postkolonial.dk/artikler/kult_6/MIGNOLO-TLOSTANOVA.pdf. [data dostępu: 10.10.2014]; Tam, wewnątrz. *Практики внутренней колонизации России: Сб. статей*, под ред. А. Эткинда, Д. Уффельмана, И. Кукулина, Москва 2012, s. 960 (tom zawiera bogatą bibliografię przedmiotową); M. Tlostanova, *Postkolonialnye issledovaniya vs dekolonialnyi vybor*, 4 октября 2012, <http://www.youtube.com/watch?v=04wcY6PCsq5> [data dostępu: 10.10.2014].

¹⁵ Bolesną diagnozę stanu studiów postkolonialnych w ukraińskiej humanistyce podaje Marko Pawłyszyn w tekście *Postkolonialność jako metoda i mentalność: ukraińskie literaturoznawstwo 1991–2011*, przeł. D. Skórczewski, „Miscellanea Posttotalitana Wratislaviensia” 2014, nr 2: *Postkolonializm – Tożsamość – Gender*, red. nauk. A. Matusiak (w druku) oraz Tamara Hundorowa w artykule *Постколониальний роман генераційної травми і постколониальне читання на Сході Європи*,

dyskursu naukowego literatur tego ostatniego kręgu sytuacja jest i tak o wiele lepsza aniżeli na Ukrainie)¹⁶.

Jestem przekonana, iż proponowane badania mogą stanowić znakomitą okazję do wyłonienia zarówno ogólnych, jak i szczegółowych procesów, które znamionują przejście od totalitaryzmu do liberalnego modelu świadomości kulturowej w literaturach Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej Słowiańszczyzny. Tego typu optyka badawcza wprowadza również jeszcze jeden kierunek w studiach postkolonialnych – obok dominującej obecnie poetyki geokulturowej – poetykę pokoleniową, dzięki której można sprawnie zdiagnozować i opisać bolesne miejsca świadomości posttotalitarnej w różnych słowiańskich kulturach Europy Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej, a także przeanalizować, w jaki sposób owa świadomość odcisnęła swoje *signum* na najnowszej literaturze lat 90. XX wieku i pierwszego dziesięciolecia XXI stulecia. Przy czym świadomość posttotalitarna rozumiana jest tutaj jako jedna z form świadomości postkolonialnej.

* * *

Tak wytyczony horyzont badawczy w zakresie studiów nad przełomem pokoleniowym – ujmowanym jako tranzycyjny i transgresyjny typ dyskursywniej krytycznej intelektualnej samoświadomości pokoleniowej – na gruncie literaturoznawstwa slawistycznego stanowi otwarcie nowej przestrzeni badawczej, oferującej w swej istocie zdobycie nowej teoretycznej wiedzy slawistycznej w zakresie szeroko pojmowanych studiów transkulturowych, a przede wszystkim w obszarze ich styku ze studiami posttotalitarnymi i postkolonialnymi. Jest to też oczywiście swoista zachęta do dyskusji środowiska literaturoznawców i kulturoznawców slawistów nad destabilizacją i konstruktywną dekonstrukcją w podejściu do narodowego dziedzictwa literackiego/kulturowego. Dlatego też postulowane badania w pierwszej kolejności mają dążyć do ustanowienia i wyabstrahowania metodologicznego instrumentarium intelektualnej refleksji postkolonialnej i posttotalitarnej, dzięki której możliwe będzie zdiagnozowanie i opisanie procesów oraz mechanizmów dekolonizacji i detotalitaryzacji mentalności narodowej, charakteru narodowego i psychologii narodowej, wpływających na kształt współczesnej kultury Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej Słowiańszczyzny przełomu XX i XXI wieku. W ten sposób przyjęcie horyzontu krytyki postkolonialnej na podstawie badań posttotalitarnych niesie nadzieję na rzeczywistą dekolonizację tych literatur, a tym samym także zdekonstruowanie, z myślą o konstruowaniu nowych jakości literackich, skutków pozornej modernizacji (kultury, społeczeństwa), która po rozpadzie bloku wschodniego potencjalnie mogła się dokonać, pozostając jednak procesem wciąż niedokonanym. Tym samym badania te stanowią odpowiedź na najbardziej aktualne, palące zapotrzebowanie społeczeństw Euro-

[w:] Теоретичні Ревізії, зб. 4: Генерації – Культура – Постколоніалізм, наук. ред. Т. Гундорова і А. Магусяк, Київ 2014 (w druku).

¹⁶ Zob. M. Duda, *Polskie Balkany. Proza postjugosłowiańska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska*, Kraków 2013.

py Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej Słowiańszczyzny, które po odzyskaniu niezależności z powodu przeżywanego dziś kryzysu tożsamości narodowo-kulturowej stanęły znów w obliczu konieczności redefiniowania tejże tożsamości i dookreślenia konstytuujących ją wartości.

Realizacja tak postawionego zadania może się stać doskonałym punktem wyjścia do dalszych interdyscyplinarnych i transkulturowych szczegółowych studiów historycznoliterackich nad dynamiką przemian dwudziestowiecznej kultury literackiej Środkowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej Słowiańszczyzny, co w przyszłości mogłoby zaowocować publikacją nowocześnie skonstruowanej historii literatury owego obszaru, której brak stanowi poważną lukę badawczą nie tylko w Polsce, gdzie ostatnia tego typu udana próba został podjęta w latach 80. XX wieku przez zespół sławistów pod kierownictwem naukowym Władysława Floryana w *Dziejach literatur europejskich*. Dziś praca ta jest już mocno zdezaktualizowana, gdyż pomija wiele zjawisk literacko-artystycznych i plejadę nazwisk twórców blokowanych przez socrealistyczną cenzurę, których po 1989/1991 roku udało się przywrócić do kanonu literatur słowiańskich.